

כישלון, אסון ואחריות: מה באמת קרס ב-7 באוקטובר

written by ד"ר אל"מ במיל" חנן שי | 28.12.2025

הדיון הציבורי באירועי 7 באוקטובר מתנהל ברובו תחת שאלה אחת: מי אשם. אלא שדיון כזה מחמיץ הבחנה יסודית, שבלעדיה לא ניתן להפיק לקח אמיתי: ההבחנה בין כישלון לבין אסון, ובין אחריות קברניטית-מדינית לבין אחריות מצביאית-צבאית.

המאמר הזה מבקש לטעון טענה חדשה ולא סימטרית: גם הדרג המדיני וגם הדרג הצבאי כשלו? אך הכישלונות אינם שקולים. כישלון מדיני הוא לעיתים לגיטימי, נסבל ואף מתקבל על הדעת; כישלון צבאי מן הסוג שהתרחש ערב 7 באוקטובר הוא בלתי-קביל, משום שהוא שולל מן המדינה את רשת הביטחון המקצועית שנועדה להגן עליה מפני כשליה האפשריים? ובראייה היסטורית, במידה רבה אף הבלתי-נמנעים? של המדיניות.

בלי הבחנה זו, השכול הופך למסך ערפל רגשי.

עם הבחנה זו, הוא הופך לדרישה מוסרית בבירור.

ברנר: שכול שאינו מלווה בבירור הוא כשל מוסרי

כבר בראשית המפעל הציוני התעקש יוסף חיים ברנר על אמת קשה ולא מתפשרת: אין נחמה בכאב אם אין עמה חשבון נפש.

בעיקרי הגותו הציבורית והמסאית שלל ברנר שלוש בריחות אופייניות של חברה פצועה: הפיכת הקורבן לסיפור מנחם; ייחוס אסון ל"גורל", ל"נסיבות" או ל"הכרח היסטורי"; וטשטוש אחריות בשם לכידות, אחדות או מוסר מדומה.

בעולמו של ברנר, שכול שאינו מלווה בבירור כישלון אינו מעניק משמעות לנפילה? אלא מוסיף עליה כשל מוסרי נוסף. חברה שאינה מוכנה לומר את האמת על הסיבות לאסונה, מועדת לחזור עליו.

מתוך נקודת מוצא זו יש לבחון את 7 באוקטובר.

הדיאלקטיקה הקברניטית?מצביאית: רשת הביטחון של המדינה

בליבת המדינה המודרנית מתקיים מתח מובנה בין שני אופני חשיבה שונים בתכלית.

המדינאות פועלת בעולם של עובדות סובייקטיביות: הערכת אינטרסים, חוזקן של הבטחות, עמידה בהסכמים, לחצים בינלאומיים, תמריצים ועלויות מדיניות. זהו עולם תנודתי, משתנה

ולעיתים אשלייתי [2] ואין בכך פסול. זהו טבעה של מדינאות.

המצביאות, לעומתה, מחויבת לחשיבה אחרת לגמרי: הערכת גורמים אובייקטיביים [2] יחסי כוחות, קרקע, זמן, מרחב, יכולות מוכחות, ועקרונות וכללי מלחמה אוניברסאליים שתקפותם מבוססת על ניסיון מצטבר של אלפי קרבות ומלחמות. אלה אינם תלויים בכוונות האויב, בהצהרותיו או במצבו התודעתי.

דווקא משום כך, האסטרטגיה הצבאית המבוססת על אמת אובייקטיבית נועדה לשמש רשת ביטחון למדינאות, שיסודותיה הם בהגדרה פריכים. היא מאפשרת למדינאי לנסות מהלכים, לדחות עימותים ואף להמר [2] בידעה שקיים גיבוי מקצועי קשיח אם ההנחות הסובייקטיביות יתבררו כשגויות.

כאשר המתח הזה מתקיים [2] גם כישלון מדיני אינו אמור להסתיים באסון.

ניהול סכסוך: הבהרה הכרחית

אין ספק כי מדיניות ניהול הסכסוך כפי שיושמה במאה ה-21 הייתה שונה מהותית ממדיניות ההגנה הלאומית ההיסטורית של ישראל, שעיקרה הסרת איומים בעודם באיבם, מחוץ לגדר. עם זאת, חשוב להבהיר: ניהול סכסוך אינו המצאה של העשורים האחרונים. הוא היה מרכיב קבוע במדיניות ההגנה הלאומית הרשמית של ישראל גם בתקופות שבהן התפיסה הבסיסית של הסרת איומים יושמה באינטנסיביות גבוהה, ולעיתים אף במקביל לה.

ניהול סכסוך: תופעה מוכרת, לא שורש הכשל

המאבק בפדאיון לפני מבצע קדש, המלחמה על המים לפני 1967, פעולות התגמול בלבנון בשנות ה-70 וה-80 [2] בכל המקרים הללו התקיימה תקופה של ניהול סכסוך.

ההבדל המהותי היה זה: אז ניהול הסכסוך היה המתנה מתוכננת, לא תחליף להסרה. הצבא היה דרוך, לוחץ, מכין תוכניות ודוחף לפעולה ברגע שנוצרה הזדמנות מדינית או צבאית. התרבות הצבאית הייתה ברורה: "אנחנו מנהלים [2] עד שנוכל להסיר".

הדיאלקטיקה הקברניטית [2] מצביאית לא הייתה תקלה [2] אלא תנאי יסוד למדיניות אחראית.

כישלון מדיני: לגיטימי, נסבל [2] ולעיתים בלתי נמנע. הכישלון של 7 באוקטובר הוא בראש ובראשונה כישלון מדיניות.

הדרג המדיני בחר לאורך שנים במדיניות שנועדה לקדם יעד מדיני-אסטרטגי מובהק: הסדר אזורי ובראשו השלום עם סעודיה. זהו יעד חשוב ואף ראוי. אולם הדרך שנבחרה למימושו הייתה שגויה מיסודה: הכלת חמאס, טיפוחו כגורם "מרוסן", והנחה שניתן לנהל ארגון ג'יהאדיסטי רצחני באמצעות תמריצים כלכליים והרתעה.

זו אינה טעות טקטית אלא כישלון תפיסתי: כישלון בהבנת טבע האויב; כישלון בהערכת סיכון ארוך טווח; והעדפת יעד מדיני על עקרון יסוד של ביטחון לאומי § הסרת איומים.

כישלונות מדיניים מן הסוג הזה אינם חריגים.

בזירה המקומית:

הסכם אוסלו; וכן מדיניות "גומייל" בלבנון, שנועדה לייצב את הזירה באמצעות שיתוף פעולה עם הנשיא הנוצרי בשיר ג'ומאייל, וקרסה באחת עם הירצחו.

בזירה האזורית והבינלאומית:

ההסתמכות האסטרטגית על איראן של השאה כעוגן אזורי; רשת קשרי הביטחון והמודיעין הענפה עם תורכיה; מדיניות התמיכה של ישראל באוגנדה, שקרסה כאשר אידי אמין הפך בן-לילה מבעל ברית לאויב ותמך במחבלים שחטפו מטוס ישראלי; וכן קריסת הברית עם צרפת ערב מלחמת ששת הימים § כולן דוגמאות למדיניות שנראתה יציבה, אך קרסה עקב שינויי עומק פוליטיים שלא היו בשליטת ישראל.

בכל המקרים הללו המדיניות כשלה § אך לא נולד אסון לאומי, משום שהמערכת הצבאית נותרה נאמנה לבסיסה האובייקטיבי ושימשה רשת ביטחון לכישלון המדיני.

הכישלון הבלתי־קביל: אחריות הדרג הצבאי

כאן מצויה ליבת הטיעון.

האסון של 7 באוקטובר לא נולד מעצם הכישלון המדיני, אלא מכך שהדרג הצבאי שלל מן המדינה את רשת הביטחון שלה.

הסבתו של צה"ל מצבא מכריע לצבא מרתיע לא הייתה רק שינוי דוקטרינרי, אלא שינוי עמוק באופן החשיבה: מעבר מחשיבה צבאית המבוססת על גורמים אובייקטיביים § לחשיבה סובייקטיבית, הנשענת על הערכות בדבר מצבו התודעתי והנפשי של האויב.

בכך החליף צה"ל את עקרונות המלחמה האוניברסליים בהנחות פרשניות ובהתאמה שינה את מערך כוחותיו, ושלל בכך מעצמו את היכולת לספק למדינאי את רשת הביטחון שעליה אמורה המדינאות להישען.

חמור מכך: ערב המלחמה הדרג הצבאי לא הבין § למרות אזהרותיהן המפורשות של ועדות החקירה שהוקמו לאחר מלחמת לבנון השנייה § כי מדובר בכשל מקצועי יסודי, הלכה למעשה נטישת מקצוע המצביאות. משאיבד את הכלים שעליהם נשען מקצוע זה, הוא לא זיהה כי החלפת החשיבה האובייקטיבית בחשיבה סובייקטיבית אינה רק מסוכנת, אלא שוללת ממנו את תפקידו כגורם מאזן ומגן על המדינה מפני שגיאותיה שלה.

האסון: קריסת רשת הביטחון

בנקודה זו קרסה הדיאלקטיקה הקברניטית² מצביאית מן היסוד: לא הייתה עוד רשת ביטחון צבאית אמינה שתוכל לבלום נפילה מדינית אפשרית ולמנוע את הפיכתה לאסון. לא משום שהמדינאות חדלה לטעות³ אלא משום שהמצביאות ויתרה על תפקידה כבלם הלאומי. זהו ההבדל בין הכישלון המדיני לכישלון הצבאי, והוא המפתח להבנת השאלה איזה מהם גרם באופן הישיר והבלתי־אמצעי לאסון הלאומי.

התוצאה הייתה אובדן כפול:

אובדן היכולת להסיר איום במלחמת מנע או במתקפת־נגד;

ואובדן היכולת לבלום מתקפת פתע רחבת־היקף על קווי המגע, כדי לייצר זמן ומרחב נחוצים לפינוי מהיר של האזרחים.

סיכום: נאמנות לשכול פירושה אמת

ברוח ברנר, השאלה אינה כיצד לנחם⁴ אלא כיצד להיות ראויים.

השכול של 7 באוקטובר אינו גזירת גורל. הוא תוצאה של כישלון כפול⁵ אך האסון נולד מכישלון אחד בלתי־קביל: כישלון צבאי ששלל מן המדינה את רשת הביטחון שנועדה להגן עליה מפני כשליה שלה.

מדינאי ניתן להחלפה; צבא הוא מוסד. וכאשר מוסד מוותר על מקצועו⁶ אין מי שיגן על המדינה מפני טעותה שלה.

ברוח ברנר, רק בתיקון המוסדי נתנחם ונהיה ראויים.